

reformističkoj sociologiji. U poslednje vreme i TOT se modernizuju, ali u praćenju procesa ne traže duštvenoekonomske činioce već idejnoistorijska izvorišta. Dok je K. Fridrih klasik statičko-tipološke struje, J. Talmon je verovatno najuticajniji kod idejnoistorijskog pravca (Kuljić 1983, str. 126-163), a F. Fire je najznačajniji analista koji je prešao u TOT. Istoriskodruštvena struja u sovjetologiji je u skladu sa nomotetskim pristupom, ali i idejnopoličkim opredeljenjem naglašavala skrivenije procese koji su se kosili sa vidljivim političkim tokom i, slično R. Medvedevu, realnije cenila ulogu partije i njenog vrha, ne precenjajući ulogu centra (Lewin 1998, Benn 1999). Tako Moše Levin ističe kao podsticaje staljinizma nestabilnu i promenljivu socijalnu osnovu, nastalu ubrzanom urbanizacijom zemlje i ruralizacijom gradova. Tome nasuprot, R. Pajps uzroke nasilja vidi u azijskoj prirodi ruskog boljševizma, a F. Fire u totalitarnoj komunističkoj utopiji i iluziji.

Još snažnije od Levina su revizionistički američki sovjetolozi 1980-ih potresli antitotalitarnu saglasnost o ciljevima Stajinovih čistki i dirigovanju terora iz centra. Ova istoriskodruštvena struja (Getty, Manning, Rittersporn) nije nalazila izvore terora toliko u namerama kao politička istorija zaokupljena centralnim ličnostima. Geti je čak sugerisao da se prava suština staljinizma može naći u lokalnu. Još pre sloma SSSR-a revizionisti su formulisali socijalnoistorijsku antitezu TOT (D'Agostino 1995). Koji su argumenti ove struje?

Još u svom bostonskom doktoratu 1979. Arč Geti usprotivio se jednostranim tumačenjima Bžežinskog, Konkvesta i Fejnsoda tvrdeći da imanentni pristup ignoriše činjenice (Getty 1999). Nastojeći da razbije mit o totalitarnoj prirodi SSSR-a, Geti je konstatovao da glavnu građu iz perioda staljinizma pomenuti pisci nisu koristili. Njihovi zaključci počivali su na građi "Smolenskog arhiva", koji su fašisti zaplenili 1941, a potom Amerikanci presnimili na mikrofilmove, i na arhivi L. Trockog. Geti je, poredeći sadržaj ovih arhiva sa sovjetskim publikacijama iz istog perioda, izneo sasvim drugačiju sliku KP SSSR-a iz 1930-ih. Složio se, doduše, sa Bžežinskim da su čistke bile pre svega pokušaji disciplinovanja partije i čišćenja od karijerista. Do 1936. čistke su pre svega trebale da učvrste sloj srednjeg partijskog kadra, i bile uperene protiv "porodičnih klika" i korupcije koja je potkopavala ugled partije i smanjila sprovodljivost centralnih partijskih ukaza. Ali Geti tvrdi da je i vrh podsticao kritiku odozdo u borbi protiv birokratije, što je tada premašivalo slične kritike u građanskim demokratijama. Većina inicijativa nije čak ni stizala odozgo. Čistke su kulminirale u partiji 1936/37. kada je u zamenu nižeg i srednjeg partijskog kadra veliku ulogu imalo samo partijsko članstvo. Slično Levinu, i Geti tvrdi da kod uspona mlađih kadrovi iz radničke klase Staljin nije bio "birokratski moderator", niti sračunati planer kao što su ponavljale TOT. Geti ne objašnjava velike čistke kao kontinuirani proces, već kao birokratsko-administrativne mere čišćenja pasivnih elemenata radi učvršćenja i centralizacije partije. Haos koji je tom prilikom stvaran jačao je autonomiju kvazi-feudalnih lokalnih sekretara. Velika čistka bila je napad Ježova i Ždanova na partijsku birokratiju srednjeg nivoa i napor NKVD da učvrsti svoje pozicije. Na primedbe da potcenjuje terorističku i centralističku prirodu režima i naglašava nezavisnu i aktivnu ulogu birokratije i društva, Geti je ponavljao: "Premda je sovjetski režim bio diktatorski nije bio totalitaran" (Baron 2000).

Formulišući provokativnu tezu o "sporazumnom samouništenju KP SSSR-a" u svojoj poslednjoj knjizi "Put ka teroru" Geti je pokazao da je partija bila slaba da bi prožela svaki kut društva, jer je bila podeljena, nedisciplinovana i neorganizovana snaga sa malo uticaja izvan gradova (Getty 1999 a; Schoenfeld 2000). SSSR je početkom 1930-ih bio ratovima